

Euskal Herriko Ahotsak
ahotsak.com

Rafael Agirre Legorburu

*Lezo, Gipuzkoa
(1926)*

Aurkibidea



Biografia



Kale Nagusiko Arriaskalleta izeneko etxean jaio zen Rafael. Gurasoak Lezokoak zituen. Ama Herrikoetxe baserrikoa eta aita kalekoa. Txikitan, haurtxoa zela gaitz larriren bat pasa eta bizkar hezurretik elbarri gelditu zen Rafael. 1937 urtean, hamar urte zituela, ama eta anaia hil zitzaizkion tifusarekin. Orduan Errenteriako fraideetan zebilen eskolan eta eskola utzi behar izan zuen. Ama hil eta Hondargain etxera joan ziren bizitzera eta han oilotokia jarri zuen Rafael. Rafael eskola utzita. Aita epileptikoa zen eta Arrasateko Santa Agedan bizitu zen urte askoan. Ama bizi zela denda txiki bat zuten Kale Nagusian eta atzealdean arotz lanetarako tresnak izaten zituen aita, arotza baitzen, Rafael mutikoa zela han aritzen zen bere lanak egiten. Hamalau urterekin Errenteriako Urbietaren ebanisterian hasi zen lanean. Handik Trintxerpeko Andonegiren itsasontzi enpresara pasa zen arotz gisa, itsasontzietan mota guztietako egur konponketak egiten zituen eta etxetan ere aritzen zen. Franco hil zen urtean, 51 urte zituenean enpresa itxi eta langile guztiak bidali zituzten. Orduan Errenteriako Elizalden hasi zen lanean etxetan sarrerako-ateko sarraillak jartzen lana utzi zuen arte. Lezoar batekin ezkondata dago eta bi seme-alaba dituzte.

Zintak

LEZ-007

- **Proiektua:** Euskal Herriko Ahotsak

- **Elkarrizketatzailea(k)**: Zabala, Edurne
- **Data**: 2009-12-07
- **Iraupena**: 97 min
- **Euskarria**: Bideo digitala
- **Kodifikatzailea**: Etxeberria, Eider

Pasarteak

1. Tifusak ama eta anaia eraman

- **Erref**: LEZ-007/002
- **Iraupena**: 0:01:53. **Hasi**: 00:02:15. **Bukatu**: 00:04:08
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Gaixotasunak
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa

Laburpena:

<p>5 anai-arreba izan ziren, baina bat hil egin zen. 10 urte zituela, 1937an tifusarekin hil ziren ama eta anaia. Bera zen senide zaharrena. Hilerrira inork ikusi gabe eraman zituzten. Aitak epilepsia zuenez, lanetik bidali zuten; denda txiki bat jarri zuen orduan kale nagusian eta hari esker atera zen aurrera familia.</p>

Transkripzioa

-Oseake bost izan ziñaten baiño aurretik bat hilla zen.
-Bat, bat hilla zela esaten zuten, ez dakit.
-Esaten zuten...
-Zeatik nik hamar urte nittula, guen ama ta anai bat hil zien /hiltzien/, hor, hemen do anaia, hil zien hillabete batian tifusekin. Konprenitzen? Eta nik orduan, pues, istoria asko ez dakit. Zeatik aittak miña zun ta nahiko lana zakan. Ni nintzan zaharrena hamar urtekin, zaharrena ni nitzan, arreba bi urtekua, ama hil zenian, eta, osea, nik ez dakit istoria asko zeatik attak ez zeukan brometako zeaik, orduan nahiko lan bazan hazitzen, gerran.
-Bai...
-Konprenitzen?
-Bai. Ta ama ta anaia esan dezu tifusakin hil ziala...
-Bai.
-Noiz hil zian? Ze urtetan?
-Treinta y siete. En mil novecientos treinta y siete.
-Ta hor ze eendu zen ba, zean bat, holako, jende askok harrapatu zun gaitz hori?
-Guen itxian iya denak.
-A bai, e?
-Arreba hasi zen. Arreba Maria Pilar hasi zen zea, tifusekin. Gero ama, gero anaia... Anaia zea zen, ni elbarriya naizelako [...] hola ttikiya, e! Bestela... Mutil haundiya zan gure anaya. Goñi. Bonifazio. Eta hillabete batian hil zien. Ta kanposantua eman zittuzten inorrek ikusi gabe. Gaitzakin, [zeatuta]. Ta gure atta, pues, nahiko lana zakan bere atake epileptikuakin. Zeatik attak itten zun, Trintxerpen itten zun lana, arotzian. Ta atake epileptikok hasi zienen ematen, biali in zuten, biali edo zea, ta orduan denda ttiki bat jarri zuten, kalle nagusiyan, denda ttiki bat jarri zuten ta harrekin, nolazpaitte zeatu giñen pixka bat, biñon gaixki.

2. Umetako gaixotasunak eta artelanak

- **Erref:** LEZ-007/004
- **Iraupena:** 0:01:39. **Hasi:** 00:04:27. **Bukatu:** 00:06:06
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Arotzak
- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Gaixotasunak

Laburpena:

<p>Haurra zela, sehaskan egon zen ospitalean. 11 urte zituenerako aitari dendan laguntzen aritzen zen. Arotza zuen aita eta berak ere arotzeriarako zaletasuna zuen. 16-17 urte zituela egin zuen kaxa erakusten du.</p>

Transkripzioa

-Ni beti zea izandu naz, osea, nik bizkar hezurra oso hondatua dakat ba! Osea, haurra nitzala sehaskan egondu nitzan enyesatua. Osea, ez dakit ze gaitzakin. Ta attak, ama hilla nola baitzean, pues, eta atta miñez, ba ya attak ez [zuan broma...]. Gero ezta neri okurrittu galdatzia ere. Nik bastan... nahiko lan nun denda hamaika urtekin mostradoria lejiakin garbitzen. Gaixki igual ingo nun biño, hamaika urtekin. Nahiko lana. Ta geo afiziyo gogorra nun zea, arotzea. Atta arotza nola baitzen, arotzea nun. Osea, hau, porejenplo, pues, orduan, gaztia nitzala in nuen, hemen

zea [dakaixki], este, orduko razionamenduko paperak-eta... Hoik gerrako...
-A, bai, gordeta dittuzu hor... Erakutsiko diguzu kaja, mesedez?
-Bai.
-Iyo gora, iyo gora. Hor, gora, gora, gora, nik hartzeko. Ta kaja hori, noizkoa da?
-Pues honek, igual, ez dakit ba, hirurogei, hirurogeita gehio urte edo.
-Zuk in zenun hori?
-Bai. Gabinetia hor dakat egiña, zea, tallatua.
-Ta zenbat urte zenitun zuk hoi in zenunian?
-Hau in nunian, pues igual hamasei edo hamazazpi edo...
-Ta orduan arotzak holako lanak iten zituzten?
-Nik behintzat bai! Nik behintzat bai! Gabinetia tallatua dakat hor, nik iña!
-Gero ikusiko degu. Bai.

3. Etxetik arotz-lanak ikasten

- **Erref:** LEZ-007/006
- **Iraupena:** 0:01:21. **Hasi:** 00:06:39. **Bukatu:** 00:08:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Arotzak

Laburpena:

1940an hasi zen Erreterian lanean ebanisterian. Beti izan du arotzeriarako zaletasuna. Etxean ere aritzen zen, aita arotza izanda, tresnak bai baitzituzten. Aitaren dendan hasi zen arotz-lana ikasten, eta bertan zituzten erreminten izenak aipatzen ditu.

4. Aitaren dendan egurra lantzen

- **Erref:** LEZ-007/007
- **Iraupena:** 0:03:03. **Hasi:** 00:08:00. **Bukatu:** 00:11:03
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Arotzak
- Ekonomia eta industria » Lantegiak

Laburpena:

Aitaren dendan lanerako egurra erosi egiten zuten; hainbat egur mota erabiltzen zituzten. Egurrekin zer lan egiten zuten azaltzen du. Egurra eta ikatza saldu egiten zituzten. Ikatza portuan erosten zuten.

5. Txaluparekin arraina harrapatzen gero saltzeko

- **Erref:** LEZ-007/008
- **Iraupena:** 0:02:37. **Hasi:** 00:11:03. **Bukatu:** 00:13:40
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Itsasoa » Arrantza motak » Kostaldeko arrantza
- Itsasoa » Lan-tresnak eta azpiegiturak » Ontzi-motak
- Itsasoa » Lehorreko lanak » Lehorreko lanak

Laburpena:

Txalupa bat izan zuen Rafaelek eta izkirak harrapatzera joaten zen. Arrantza egitea erraza zen garai hartan, arrain ugari baitzegoen gerraostean. Arraina saldu egiten zuen. Lupia asko harrapatzen zuen eta arraunean ibiltzen zen txalupan.

6. Trintxerpen lanean zebileneko baldintzak eta bizimodua

- **Erref:** LEZ-007/010
- **Iraupena:** 0:03:30. **Hasi:** 00:14:11. **Bukatu:** 00:17:41
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Garraioak » Trenak
- Lanbideak » Arotzak
- Ekonomia eta industria » Lan-baldintzak

Laburpena:

14 urterekin lanean hasi zen Erreterian, pozik. Urtebete pasatakoan, Trintxerpera eraman zuten lanera. Han bizimodua bestelakoa zen. Tailerrean zegoela zituen lan-baldintzak aipatzen ditu. Bazkaria zakotearekin eramaten zuten. Lanera joateko, trenbidetik joaten ziren, nahiz eta arriskutsua izan. Siesta lantokian egiten zuen.

7. Trintxerpeko arotzeriako lanak

- **Erref:** LEZ-007/011
- **Iraupena:** 0:01:07. **Hasi:** 00:17:41. **Bukatu:** 00:18:48
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Arotzak
- Itsasoa » Lehorreko lanak » Ontzigintza

Laburpena:

Trintxerpeko arotzerian zer lan mota egiten zituzten azaltzen du. Andonegi zuen izena enpresak eta barkuak konpontzen zituzten.

8. Trintxerpeko etxeak egiten aritutakoa

- **Erref:** LEZ-007/012
- **Iraupena:** 0:01:20. **Hasi:** 00:18:48. **Bukatu:** 00:20:08
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Arotzak
- Itsasoa » Lehorreko lanak » Ontzigintza

Laburpena:

Barkuetan zer gauza konpontzen zituzten azaltzen du. Trintxerpeko etxeak egiten ere aritu ziren.

9. Donostiako hainbat etxe egiten

- **Erref:** LEZ-007/014

- **Iraupena:** 0:00:56. **Hasi:** 00:20:17. **Bukatu:** 00:21:13
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Arotzak

Laburpena:

Donostiako hainbat etxe egitera eramaten zuten.

10. Barkuak konpontzeko egur motak eta hozkailu-sistemak

- **Erref:** LEZ-007/015
- **Iraupena:** 0:02:47. **Hasi:** 00:21:13. **Bukatu:** 00:24:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Arotzak
- Itsasoa » Lehorreko lanak » Ontzigintza
- Itsasoa » Lan-tresnak eta azpiegiturak » Ontzi-motak
- Itsasoa » Lan-tresnak eta azpiegiturak » Lan-tresnak

Laburpena:

Barkuak konpontzeko hainbat egur mota erabiltzen zituzten, askotan pinua eta makala. Izan ere, arinak eta malguak ziren. Hozkailuak egiteko, ordea, akaziak erabiltzen zituzten. Lehen itsasontzietan zer hozkailu-sistema erabiltzen zituzten azaltzen du.

11. Bakailaotarako itsasontzien hozkailu-sistema eraberritzearen arduraduna

- **Erref:** LEZ-007/016
- **Iraupena:** 0:04:22. **Hasi:** 00:24:00. **Bukatu:** 00:28:22
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Itsasoa » Lan-tresnak eta azpiegiturak » Ontzi-motak
- Itsasoa » Lan-tresnak eta azpiegiturak » Lan-tresnak

Laburpena:

Bakailaotara joaten hasi zirenean ere, itsasontziak konpontzen ibili zen Rafael. Hozkailu-sistema eraberritu behar izan zen garai hartan. Lan hura nola egiten zen azaltzen du. Oso ondo lortu zuen dena egitea, eskolara gutxi joandakoa izan arren.

12. Itsasontziko lanetarako tresnak eta trukearen bidez ordaintzea

- **Erref:** LEZ-007/020
- **Iraupena:** 0:02:07. **Hasi:** 00:31:32. **Bukatu:** 00:33:39
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ekonomia eta industria » Langileen arteko harremana eta langile-mugimenduak

- Lanbideak » Arotzak

Laburpena:

Itsasontziko lanak egiteko hainbat tresna erabiltzen zituzten. Tresna horiek erosi egiten zituzten. Lehen trukea asko egiten zen: dirua eman beharrean, beste era batera ordaindu.

13. Ternuatik kontrabandoan ekarritako jeneroa

- **Erref:** LEZ-007/022
- **Iraupena:** 0:02:11. **Hasi:** 00:36:08. **Bukatu:** 00:38:19
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ekonomia eta industria
- Itsasoa » Arrantza motak » Alturako arrantza

Laburpena:

Arrantzaleak Ternuara joaten hasi zirenean, gauza berri asko hasi ziren handik ekartzen: tabakoa, whiskya, puruak... Kontrabandoan ekartzen zituzten, eta Rafaellek itsasontzitik jenero hura ateratzen laguntzen zuen; arriskutsua izaten zen, karabineroak ibiltzen baitziren inguruan. Inoiz ez zuten harrapatu.

14. Etxekoen dendari esker, fraideetara ikastera joan ahal

- **Erref:** LEZ-007/024
- **Iraupena:** 0:01:39. **Hasi:** 00:39:31. **Bukatu:** 00:41:10
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Fraideak

Laburpena:

Lezoko eskolan ibili ostean, Erretereriako fraideetan ikasi zuen 11 urtera arte, ama hil zen arte. Garai hartan fraideen eskolara joateko ordaindu egin behar zen; dirua zuen jendearen seme-alabak joaten ziren hara. Bere gurasoek denda zuten Rafael haurra zenetik, eta hari esker ordaindu ahal izan zuten Rafaelen eskola.

15. Eskola utzitakoan, bizibidea handik eta hemendik atera behar

- **Erref:** LEZ-007/026
- **Iraupena:** 0:03:23. **Hasi:** 00:42:25. **Bukatu:** 00:45:48
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Umetako lanak
- Baserrria » Baserriko lanak » Baserriko animaliak

Laburpena:

Eskola utzitakoan, lanean hasi zen: ikatza saltzen, egurra txikitzen... Gerra hasia zen ordurako. Behin arrebari oilo batzuk tokatu zitzaizkion, eta haiekin

bizibidea ateratzen hasi ziren etxean. 1940 arte oiloak, zerriak eta ardiak izan zituen.

16. Aitaren lanak familia aurrera ateratzeko pobrezia-giroan

- **Erref:** LEZ-007/029
- **Iraupena:** 0:02:16. **Hasi:** 00:46:57. **Bukatu:** 00:49:13
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa
- Lanbideak » Negozioak, dendak

Laburpena:

Lehen pobrezia zegoen. Aitak emakume batzuk hartu zituen etxea zaintzeko, baina haiei ordaintzeko dirua ere bukatu zen. Aitak nola-hala atera zuen aurrera familia. Kartillak egoten ziren lehen zorrak apuntatzeko eta pattarra edateko ohitura handia zegoen.

17. Gerrako kaboa eta langileen batailoia

- **Erref:** LEZ-007/038
- **Iraupena:** 0:01:22. **Hasi:** 00:59:06. **Bukatu:** 01:00:28
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

Gerran, kabo batek lagundu egiten zien, janaria ematen baitzien. Aita zauritu egin zuten gerran. Langileen batailoia hainbat obra egin zituzten Lezo inguruan.

18. Pelaioen desfilea herrian

- **Erref:** LEZ-007/041
- **Iraupena:** 0:00:41. **Hasi:** 01:01:31. **Bukatu:** 01:02:12
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Erreketeak
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

Gerra garaian, asko aldatu zen herriko giroa: pelaioen desfileak ere izaten ziren kaletik.

19. Gerraosteko giro txarra herrian

- **Erref:** LEZ-007/043
- **Iraupena:** 0:01:56. **Hasi:** 01:02:20. **Bukatu:** 01:04:16
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Falangistak
- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura

Laburpena:

"Auxilio social" zegoen gerra garaian: falangistek jaten ematen zuten. Errazionamenduko olioak kendu egin zioten bere familiari, eta epailearengana joanda ere, ez zuten lortu hura berreskuratzea. Giro txarra zegoen orduan. Beldurra pasatzen zuten. Desfileetan Espainiako bandera ateratzen zuten. Herriko jendeak ere parte hartzen zuen desfile haietan.

20. Batzokiko kultur giroa gerra aurretik

- **Erref:** LEZ-007/044
- **Iraupena:** 0:01:30. **Hasi:** 01:04:16. **Bukatu:** 01:05:46
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Abertzaleak
- Politika » Jarrera politikoak » Alderdien egoitzak
- Aisia » Kultura » Dantza
- Aisia » Kultura » Zinema

Laburpena:

<p>Batzokia eta Centro Republicano baziren herrian gerra garairako. Gerra aurretik, batzokian kultur giroa zegoen: antzerkia, dantza...</p>

21. Ikurrina ezkutatu egin behar

- **Erref:** LEZ-007/045
- **Iraupena:** 0:01:02. **Hasi:** 01:05:46. **Bukatu:** 01:06:48
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Falangistak
- Politika » Politika eta Franco

Laburpena:

Aitak etxean ikurrina zuen, eta Rafaelak kendu egin zion badaezpada ere. Milizianoek etxeak errexisatzen zituzten Francoren garaiaren hasieran.

22. Garai bateko agiriak gordeta

- **Erref:** LEZ-007/047
- **Iraupena:** 0:03:23. **Hasi:** 01:07:58. **Bukatu:** 01:11:21
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Bestelako kontuak » Irudiak grabatzen

Laburpena:

Hainbat agiri zahar erakusten ditu: tabakoaren errazionamendu-liburuxka, errazionamenduko jatekoa hartzeko agiria, orduko nortasun agiria erakusten du, elbarritasuna frogatzeko agiria, aurrezki-kutxako libreta...

23. Lezoko giroa gerra garaian

- **Erref:** LEZ-007/048
- **Iraupena:** 0:01:23. **Hasi:** 01:11:21. **Bukatu:** 01:12:44
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Gerra garaian, bonbardaketak izan ziren Lezon. Gizon bat eta haren iloba hil zituzten herrian. Bonbardaketak izaten zirenean, bazen sotoan dardarka egoten zenik.

24. Ezkontza: janaria, eztei-bidaia eta elkarrekin bizitzen jartzea

- **Erref:** LEZ-007/055
- **Iraupena:** 0:02:10. **Hasi:** 01:22:41. **Bukatu:** 01:24:51
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa
- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ezkontzak

Laburpena:

<p>Gurutze Santuan ezkondu ziren, eta egun hartan oilaskoa eta txipiroia jan zuten bazkaritan. Bilbora joan ziren eztei-bidaian. Bueltakoan, Lezon jarri ziren bizitzen. Etxea goitik behera berritu behar izan zuten.</p>

25. Ezkontza atzeratu soldadutzara ez joateagatik

- **Erref:** LEZ-007/060
- **Iraupena:** 0:01:31. **Hasi:** 01:31:47. **Bukatu:** 01:33:18
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ezkontzak
- Ohiturak eta bizimodua » Soldadutza

Laburpena:

<p>Ezkontutakoan soldadutzara joan behar izaten zuten mutilek; horregatik, berak atzeratu egin zuen ezkontza. Azkenean lortu zuen soldadutzatik libratzea bizkarreko arazoarengatik.</p>

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2026-06-30

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkarte

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com